

DOĞA SEVGİSİ

Prof. Dr. Arif AKMAN

Eskiden "Tabiat Ana", şimdi de "Doğa Ana" dediğimiz varlık, bizim yaşam alanımızdır. Bu yaşam alanımız taşı toprağı, çiçeği otu, ağacı ormanı, çeşitli hayvan varlığı ve nihayet insan topluluğu ile bir bütündür. Bu itibarla doğa, doğup ölünceye kadar ömür sürdürürken beslenip doyduğumuz, yaşam savaşını verdiğimiz ve nihayet ölünce de kucağına sığındığımız bir alandır. Bu doğa alanımıza da yurt, vatan diyoruz. Onun için Mithat Cemâl şöyle demiştir:

Toprak, uğrunda ölen varsa vatandır!

Bu itibarla yaşam alanımız olan doğayı sevmek ve onu korumak başlıca kaygımız, çabamız olmalıdır. Doğayı seven kimse iyi bir insandır, iyi bir yurttaşdır. Ama, örneğin yüzyıllık bir ağaca, içi sızlamadan ve burkulmadan kendi yararı için balta vuranın iyi bir yurttaş olduğu kuşku götürür. Ancak bunu söylemek için de yurttaşa doğa sevgisini aşlamak ve onu bu yönde eğitmek gerekir. Bu eğitim ise aileden başlayıp okullarda geliştirilir, ya da öyle olması gerekir.

Görünüşe göre ana babaların ve eğitim yapan kuruluşların bu yönde çaba harcadıkları da pek söylenemez. Kaldı ki, ana ve babalarla eğitimciler de bu eğitimi alamamışlardır, ya da içlerinde alanlar pek azdır. Buna her gün tanık olmaktadır. Örneğin biz Ankara'nın Gaziosman Paşa semtinde oturuyoruz. Bu semtte evlerin çoğu henüz -henüz diyorum, zira burada da çok katlı apartmanlar görülmeğe başladı- tek, çift ya da üç katlıdır. Evlerin çoğunun da geniş, ya da genişçe bahçeleri var, yani semtimiz şimdilik bol ağaçlıdır. Yani başımızda da "Papazın Bahçesi" denilen yeşil bir vadi bulunmaktadır.

Bunun için mahalle kuşların kolayca barınacağı, serbestçe gelişip yaşayacakları bir çevre sayılır. Mahallede oturan halk da görünüşte kültürlü, kelli felli bir topluluk. Bu ailelerde biraz doğa sevgisi bulunması beklenir. Ama nerede? Özellikle yazın okulların tatil olduğu dönemde, ya da okul zamanı okuldan çıktıkları zaman erkek çocukların her birinin elinde birer lastik sapan, kuş-

lara rahat huzur verdikleri yok. Aynı çocuklar sokaklara dikilmiş körpe fidanları habire sallayarak kuruturlar, ya da kırıp sopa yaparlar. Ana ve babalarda da bu hareketlere karşı bir tepki görülmez.

İlkbahara doğru Elmadağı'na kayak için gidenler herhalde tanık olmuşlardır. Yolda bir köyden geçerken köy çocuklarının ellerinde demet demet Ankara çiğdemini gençlere satmak isterler. Bu çiğdemler de soğanları ile birlikte çıkarılmışlardır. Şu halde çıkarılanların yerine gelecek yıl artık yenileri çıkmayacaktır. Yani zamanla onların da köküne kibrit suyu! Herhalde bu köyün öğretmeni de durumu görmektedir, ama onu da eğitmediğimiz için çocukları uyarmak aklından geçmez.

Diyecek odur ki, orman ve bitki varlığımız gibi kuş ve yaban hayvan varlığımızın da alinyazısı başka türlü değil. Çok iyi hatırlarım: 1927/28 de genç bir asistan olarak o tarihlerde Ziraat Vekâletinin Ankara-Etlük'teki "Merkez Laboratuvarları"nda bir yıl görev yapmıştım ve bir kaç asistan arkadaşla laboratuvarların yanbaşındaki bir binada yatıp kalkardık. Bu bina da Etlük tepelerinin yamacında idi. Gündüz ve geceleri Etlük tepelerinden bol bol keklik sesleri duyardık. Şimdi ise Etlük tepelerinde değil, keklik sesi işitmek için her halde yüzlerce kilometre uzaklara gitmek gerek.

Yalnız keklik değil, bir zamanlar İçanadolu'da çok bol olan tavşan, tilki vb. gibi hayvanlar; Toroslar'da geyik, ayı; Ceylanınar'da o sevimli ceylanların soyu da tükenmek üzere. Anadolumuzda vahşi hayvanlardan son Pars'ın saman dolu postunu da İzmir-Bornova ziraat mektebi olup sonradan Üniversite ve Ziraat Fakültesinin eski rektörlük ve dekanlık binasının holünde görmek mümkün. Bizde av mevsiminin başlangıcı ve sonu radyolarda duyurulur ve bununla da kendimizi görevini yapmışlığın huzuru içinde buluruz.

Doğalarını titizlikle koruyan uygar ülkelerde de kuşkusuz av yapılır. Ama oralarda avlanmalar da ölçü, av hayvanlarının doğa dengesini bozacak kadar çoğalmış bulunanların avlanmasıdır ve

hatta avlanılacak hayvan çeşitlerinin sayısı da belirtilir. Ve yine oralarda evlerin bahçelerinde ağaçlara ve orman ağaçlarına tahta kafesler yerleştirilip, kışın kuşlar aç kalıp ölmesinler diye bu kafeslere yem konduğu gibi, kışın orman karla örtüldüğü zaman geyikler açlıktan kırılmasınlar diye ormanın belli yerlerine balya balya ot atılır.

Televizyonda arasıra gösterilen belgesel filimlerde (Kültür filimleri) uygar ülkelerin doğa varlıklarını göz bebekleri gibi nasıl korumaya çaba harcadıklarını, azalan hayvan, ya da bitki türleri için "Koruma alanları" oluşturduklarını, aynı zamanda Milletlerarası bazı kuruluşların Afrika, Asya ve Güney Amerika'da soyları tükenecek kadar azalmış bulunan hayvanların ve bitkilerin korunması için büyük çabalar harcayarak "Korunma alanları" kurduklarını görüyoruz. Televizyon kurumunun bu gibi kültür filimlerini daha sık göstermesi, hatta gösterilmiş bulunanların bir süre sonra yeniden programa alınması herhalde doğa sevgisini oluşturmak bakımından çok yararlı olur.

Hor görülmediği, hoyrat kullanılıp dengesi bozulmadığı sürece doğa, son derece cömert olup hiç bir emeğin karşılığını vermemezlik etmez, ama hoyratça hırpalandığı zaman da hiç affetmez, acımasızdır ve öcü de yaman olur. Ormanı, bitki örtüsü silinircesine yok edilmiş, kendini oluşturan varlığı tüketilmiş olan bir doğanın nekadar acımasız olduğu hergün gözler önüne serilmekte. En değerli varlık olan bitki toprağını yel üfürür, rüzgâr savurur, seller sürükleyip götürür.

Bu itibarla doğayı korumak, sevmek ve bu sevgiyi kuşaklarda oluşturmak başlıca görevimiz, kaygımız olmalıdır. Özellikle her eğitimin başlangıcı olan aile, yani ana babalarla ilk ve orta okul öğretmenlerinin doğa sevgisi üzerinde çocuklarımızı eğitmeleri doğa sevgisinin oluşturulmasında başlıca etkindir.

Doğa sevgisinin oluşmasında önemli bir etken de, sanırım, doğa edebiyatıdır. Doğaya ait güzel yazılar özellikle orta eğitimde daha etkili olacağı kanısındayım. Buna kendi üzerimdeki bir izleni-

mi burada örnek olarak vermek isterim: Lisede türkçe ve edebiyat hocamızı bize, bir yazımda da belirttiğim gibi (1), "Güzel Yazılar" adlı bir kitap-tan parçalar okutur, okunan bu parçaların analizi-ni yapar, ya da yaptırır. Okudumuz bu parça-lardan biri de "İkiyüzlü Kuruşa Bir Asır" ve yazı-rı da, hatırimda kaldığına göre, Ahmet Hikmet idi. Yazının özeti şöyledir: Yazar bir gün Bo-ğaziçinde gezerken balta sesleri duyar ve o yöne doğru gider ve görür ki, bir kaç baltacı yüzyıllık ağaçları kesip durmaktadırlar. Sorduğunda koru-nun 250 kuruşa satılmış olduğu yanıtını alır!

Edebiyat hocamızın okuttuğu bu yazı 14 ya-şında olan benim belleğime o kadar derin işlemiş olacaktır ki nasıl olup da dört kuşaklık ağaçları içeren koruluğun 250 kuruşa, yani bugünkü de-ğerle nihayet 7.000 liraya satılabileceğini bir tür-lü unutmamışım.

Bu tür doğa edebiyatı yazıları bizde pek az olmakla birlikte bu yazıların en güzel örneklerini rahmetli Hikmet Birand vermiştir. Birand önce Yüksek Ziraat Enstitüsü botanik kürsüsünde yıl-larca öğretim üyeliği yapmıştır. Kendisi çok de-ğerli ve seyrek yetişen bir botanikçi-biyolog oldu-ğu gibi, yazıları fazla olmamakla birlikte, doğa üzerinde yazdığı her parça birer pırlantadır.

Birand'ın doğa edebiyatına en güzel örnek olarak gösterilebilecek yazılarının bir kısmı İş Bankası tarafından "Anadolu Manzaranı" adı al-tında yayımlanmıştır (2). Bu yapıtta özellikle "Yavşan Stebinde Sabah", "Kırkikindiler", "Anka-ra Çiğdemi", "Keltepe Ormanlarında Bir Gün" adlı parçalarını insan okumakla doyamaz. Örne-ğin Mayıs ayında Haziran başlarına kadar he-men her yıl tekrarlanan kırkikindileri yıllar ve yıl-lar boyunca hepimiz yaşamışızdır. Çocuk iken ben de köyde çocuk arkadaşlarımla birlikte bu gi-bi kırkikindi yağmurları yağdığı zaman bir sun-durmanın altına sığınarak: "Ver Allahım ver iki ta-şın arasına, cümlesinin tarlasına" diye bağır-mışım. Ama, o kadar içimize sindirdiğimiz "Kırkikindileri" bir de Ankara - Hacı Kadın dere-sinde yaşayıp dile getirdiği Birand'ın kaleminden okuyup yaşamak gerek.

Birand'ın yazıları da başka bir özelliكتedir. Gerçi eskilerin dediği gibi "Uslub-u beyan aynıyle insandır", yani herkesin yazı yazma biçimi kende-ne özgüdür. Ama Birand'ın yazıları büsbütün kendine özgüdür. Birand'ın yazısı özelliğinin en belirgin yönlerinden biri, bilimle yazış sanatını çok ustaca kaynaştırması ve hiç bilgiçlik taslama-dan konuyu o biçimde sunmamasıdır ki, okuyucu okurken yazıdan büyük bir zevk alması yanında, aynı zamanda hiç farkında olmadan bir çok şey-ler öğrenmiş olur. Bu yazı biçimini sanırım bizde şimdiye kadar Birand'dan başkası denememiştir.

Birand'ın yazılarının başka bir özelliği de eskile-rin "Sehl — i mümten" dedikleri üslupta olmasıdır, yani Birand, yazılması güç sanılanı çok kolay biçimde yazıya dökmektedir.

Birand'ın bu yazış özelliklerinin oluşmasında ve bozkırı bir ressam gibi çizmesindeki başarısın-da her halde yetiştiği ortamın büyük etkisi olsa gerektir. Yüksek öğrenimine kadar Karaman'ın bir köyünde yetişen Birand, çiftliklerinde tavşan avı-na çıkıp bozkırda at koşturduğu, ya da oğlakları kovaladığı zaman o tarihlere henüz bozulmamış olan "Yavşan Stebi"ni bütün renkleri ve kokula-riyle bellenip bu hava içinde yetiştiği için bozkı-rın tablosunu bu kadar canlı ve parlak renklerle çizemezdi. Ama bugün o yavşan stebi artık kal-mamıştır. O güzel ve sevimli peysajlardan anı olarak yalnız Birand'ın "Yavşan Stebinde Bir Sa-bah" kalmıştır.

Onun için derim ki, Birand'ın yazılarını Millî Eğitim Bakanlığı, vaktiyle bizlere liselerde oku-tulduğu gibi, okullarda okutulmasını sağlamalıdır. Zira doğa sevgisinin çocuklarımızda oluştu-rulması için bu yazıların büyük etkisi olacaktır. Bu yazıları okumamış olanlara da "Anadolu Man-zaranı" nı okumalarını salık veririm.

Birand'ın başka ve bir standart yapıt özelliğinin-deki yapıtı da "Alıç Ağacı ile Sohbetler" dir (3). 322 sayfa tutan bu yapıtta Birand söylemek iste-diklerini Dikmen tepesinde gün görmüş yaşlı bir alıç ağacı ile aralarında sessizce geçen bir diya-logla dile getiriyor. (Binbir badireden kurtulmuş ve Dikmen tepesinin biricik egemeni bu koca alıç da, nihayet bir baltanın kurbanı olmuştur.) Bu yapıtı okurken insan bir çok şeyler öğreniyor. Aynı zamanda kitapta nefis memleket tabloları çizilmiştir. Bu itibarla bu kitabı herkese ve özel-likle lise öğrencilerine, genç temel bilimleri öğrencilerine ve genç araştırmacılara içtenlikle salık vermek isterim. Kitap, yurdun her köşesinin or-man bakımından özelliklerini, eski ve bugünkü durumları ve bitki formasyonları üzerinde çok değerli bilgiler vermektedir.

Kanım şudur ki, doğayı sevenler, yaşamdan nasibini alan kimselerdir. Zira doğa sevgisi başka bir tutkudur. Doğada o kadar çok güzellikler var-dır ki, ömrü boyunca insan bunlara doyamaz. Doğa güzelliklerinin bilincine varmak da, yeryü-zünde var olduğu söylenen 30 milyon yaratık içinde yalnız insanoğluna nasip olmuştur. İnsan-oğluna nasip olmuştur. İnsanoğlu da bu Tanrı vergisi özelliğini bilerek doğanın güzelliklerini görmek için gözlerini açarsa, o kadar fazla yaşa-mış olur.

Yüzyıllardan beri örselenen yurdumuzda, bozkır dahi güzelliklerle doludur. Doğa ilkbahar-da bozkırda uyandığı, canlandığı zaman bozkır

renk renk giysilere bürünür, boncuk boncuk, pırıl pırıl, elvan renklerle göz kamaştırıcı bir renk senfonisi ve bir yörük halısı bir görünümle gözler önüne serilir: Nüanslı yeşil renkler, kırmızı, mor, al mor, pembe, beyaz, sarı bir renk cümbüşü insanı sarhoş eder, kuşlar sevinçli seslerle cıvıldaşır, renk renk kelebekle de alı morlu çiçeklerden nasiplerini almaya çalışırlar.

Bozkırda böyle bir görünümü bir Mayıs ayında Nevşehir'e giderken Amsaray'a varmadan sola doğru ayrılan Nevşehir yolunun yüksek platoya çıktığı düzlükte görmüştüm. Bozkırın akşamlarına da doyum olmaz. Güneş ufka doğru sarkarken saldırdığı ışın demetleri tepelere vurduğu zaman sırtlar, kaya toprağın çeşidine göre erguvan, efla-tun, kızıl, yeşil, turuncu ve kurşun rengi alırlar. Güneş battığı zaman da tepeler buğulu bir mor renge bürünür.

İlkbaharda bu gibi görünmeler, ya da doğanın başka güzellikleri karşısında insan saatlerce bun-

lara bakmaktan doyamaz. Bilmem, belki yaşın ilerlemesinden olacak, bu güzel görünmeler, ya da ilkbaharda meyve ağaçlarının gelinlik giysilerine bürünmesi, yahut gözü doyuracak ve nüanslı yeşil renklerle dolu orman karşısında insan kendi kendine: "İyice bak ve iyice içine sindir, zira bunları görmek için artık yılların ve mevsimlerin çok azalmıştır" diyeceği geliyor. Bilmem ama her halde bu duyuyu benim gibi çok kimseler duymuş olsalar gerek.

Onun için doğayı sevelim ve genç kuşaklara da doğa sevgisini aşılamaı mutlaka yerine getirilmesi gereken bir görev sayalım!

- (1) AKMAN, Arif 1978. *Ağaç - Orman Üzerine*. Bilim ve Teknik, Sayı: 128.
- (2) BİRAND, Hikmet 1957. *Anadolu Manzaraları*. İş Bankası Kültür Cep Kitapları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- (3) BİRAND, Hikmet 1968. *Alıç Ağacı İle Sohbetler*. Ongun Kardeşler Matbaası, Ankara.